

บทที่ ๒

ทฤษฎีและแนวความคิดว่าด้วยสื่อมวลชนและระบบการ เมือง

มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันเพื่อถ่ายทอดข่าวสาร ความคิด ทัศนคติ หรือ อารมณ์ระหว่างกันและกันโดยใช้สัญลักษณ์เป็นสำคัญ เมื่อสังคมของมนุษย์ขยายใหญ่ขึ้น ก็เกิดความจำเป็นที่จะต้องคิดหาวิธีการสื่อสารเพื่อไปให้ถึงคนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว วิธีการสื่อสารเช่นที่ว่านั้น ก็คือการสื่อสารมวลชนซึ่งมีผู้อธิบายความหมายไว้ดังนี้^๑

"การสื่อสารมวลชนประกอบด้วยสมาชิกและเทคนิควิธีซึ่งมีกลุ่มผู้มีความชำนาญ เฉพาะด้านได้ใช้เครื่องมือทางเทคนิค (หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ ฯลฯ) เพื่อเผยแพร่เรื่องราวในรูปของสัญลักษณ์ไปยังผู้รับสารจำนวนมากซึ่งมีใช้ คนกลุ่มเดียวและอยู่กระจัดกระจายห่างไกลกันมาก"

ลักษณะสำคัญของการสื่อสารมวลชน ก็คือ ลักษณะของการสื่อสารต่อสาธารณชน เป็นการสื่อสารที่ เปิดเผย บุคคลทุกคนในสังคมมีสิทธิที่จะได้รับและเข้าถึง โอกาสในการที่จะส่งสารในการ สื่อสารมวลชนนั้นอยู่ในขอบเขตจำกัดและถูกควบคุมด้วยปัจจัยต่าง ๆ หลายประการทั้งทาง ด้านบุคคล เวลา และสถานที่ สัมพันธภาพระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารมวลชน นั้น มิได้เป็นสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและเป็นสัมพันธภาพที่ไม่มีความสมดุลงัน ทั้งนี้เพราะ ผู้ส่งสารจะส่งสารจำนวนมากไปยังผู้รับโดยผู้รับไม่ได้ตอบโต้หรือมีโอกาสตอบโต้ได้น้อยมาก นอกจากนั้นยังมีการจัดการของสถาบันบางอย่าง เข้ามาแทรกแซงระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร สื่อมวลชน อาทิเช่น สถาบันทางกฎหมายที่จะต้องเข้ามาแทรกแซงกำกับอยู่เสมอ^๒

---

^๑Janowitz, M. "The study of mass communication" in Sills, D.E. (ed.). International Encyclopedia of the Social Sciences. V. 3., p. 41.

^๒Mcquail, Denis and Windahl, Sven. Communication Models. (London : Longman, 1981), pp. 1-9.

จุดกำเนิดของสื่อมวลชนสามารถจะนับย้อนไปได้ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ อันเป็นปีของการเกิดการพิมพ์อย่างง่าย ๆ ในยุโรปตะวันตก^๑ ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว การกำเนิดการพิมพ์เป็นจุดกำเนิดที่มีรากหยั่งลึกมาจากวิวัฒนาการอันยาวนานทางด้านการสื่อสารของมนุษย์ นับตั้งแต่ชาวจีน เริ่มทำกระดาษและหมึกขึ้นใช้มาเป็นเวลาร้อยปีก่อนคริสต์ศักราช ก่อนหน้านั้น มนุษย์คิดภาษาและตัวหนังสือขึ้นใช้ในการบันทึกรวบรวมความรู้และถ่ายทอดข่าวสารระหว่างกัน มีการใช้สัญญาณควันไฟและเสียงกลองซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการกระจายเสียงแบบง่าย ๆ และดั้งเดิมของมนุษย์ มีการบันทึกความทรงจำและเรื่องราวต่าง ๆ ลงบนแผ่นหิน ชาวโรมันโบราณได้คิดทำสิ่งพิมพ์ซึ่งมีลักษณะเป็นหนังสือพิมพ์กำแพงขึ้นใช้ ในสมัยกลาง (The Middle Age) มีการพิมพ์หนังสือและเอกสารสั้น ๆ เป็นจำนวนมากด้วยการใช้แม่พิมพ์ไม้ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นแหล่งกำเนิดหมึกและการพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์โลหะก่อนยุโรปตะวันตก หากแต่ความเจริญนั้นได้สะดุดหยุดลงและสภาพแวดล้อมของภูมิภาคนี้ไม่เอื้อต่อความเจริญเติบโตของสื่อมวลชน ดังนั้นเมื่อ กูเทนเบิร์ก (Gutenberg) เริ่มคิดวิธีการพิมพ์ขึ้นใช้ในยุโรปตะวันตกซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองที่เหมาะสม สื่อมวลชนจึงได้เริ่มเจริญก้าวหน้าขึ้นนับแต่นั้น

การพิมพ์หนังสือและเอกสารต่าง ๆ ด้วยวิธีการพิมพ์ที่กูเทนเบิร์กคิดขึ้นนั้นได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีเอกสารสิ่งพิมพ์และแผ่นปลิวตีพิมพ์ เรื่องราวและข้อโต้แย้งทางการเมืองต่าง ๆ มากมายในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ การปฏิวัติใหญ่ในอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาจะเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลยถ้าปราศจากสื่อมวลชนซึ่งถูกใช้ เป็นเครื่องมือ เสนอและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิด และทัศนะทางการเมืองในแง่มุมต่าง ๆ ผลของการปฏิวัติใหญ่ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาดังกล่าวดำเนินรากฐานของระบบการเมืองแนวประชาธิปไตยซึ่งมีผลกระทบกลับมาที่สื่อมวลชนด้วยในแง่ของการขยายตัวจากวงจำกัด โดยเฉพาะจากหมู่ผู้มีอภิสิทธิ์และผู้มีการศึกษาสูงมาสู่ประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งต้องการมีส่วนร่วมในระบบการเมือง จึงอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐

---

^๑โปรดดู Schramm, Wilbur (ed.). Mass Communication. Second Edition. (Urbana : University of Illinois Press, 1972).

ประชาธิปไตยทางการเมือง โอกาสในทางเศรษฐกิจ สิทธิในการศึกษา การปฏิวัติอุตสาหกรรม และสื่อมวลชน ต่างก็เป็นปัจจัยอันสำคัญเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกในการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายขึ้นกับชีวิตมนุษย์

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของสื่อมวลชน จะเห็นได้ว่า แท้ที่จริงนั้นสื่อมวลชน มีต้นกำเนิดภายใต้ระบบการปกครองแบบอำนาจอธิปไตย แต่มาเจริญเติบโตภายใต้สภาพแวดล้อมของระบบการปกครองแบบเสรีนิยม ซึ่งประชาชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศ สำหรับการตัดสินใจและการที่จะมีส่วนร่วมในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระบบที่ตนเป็นสมาชิกอยู่อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองของโลก โดยเฉพาะในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้เกิดมีประเทศเล็ก ๆ เพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก เดิมทีประเทศเกิดใหม่เหล่านี้เคยเป็นประเทศในอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจในยุโรปมาก่อน เมื่อได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระจากประเทศเมืองแม่แล้ว ประเทศเกิดใหม่เหล่านี้จึงได้รับอิทธิพลในแง่อุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งระบบสื่อสารมวลชนจากเมืองแม่มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป สื่อมวลชนจึงได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารของนานาประเทศทั่วโลกทั้งประเทศพัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา

แนวคิดว่าด้วยระบบสื่อสารมวลชน

โดยทั่วไปนั้น ระบบสื่อสารมวลชนก็คือรูปแบบแห่งความเชื่อมโยงของสื่อไปยังผู้รับสารเป็นจำนวนมาก การเชื่อมโยงนี้มีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้รับสารจะไม่สามารถแสดงปฏิกิริยาบ่อนกลับไปยังผู้ส่งสารได้โดยทันที^๑ คำว่า "ระบบสื่อสารมวลชน" หมายถึงทุก ๆ อย่างตั้งแต่เครื่องมืออุปกรณ์ (hardware) บุคคลากร (personnel) ไปจนถึงรูปแบบของการดำเนินกิจการสื่อสารมวลชนของประเทศหนึ่ง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วก็ย่อมหมายรวมถึง

---

^๑โปรตุ Pool, Ithiel de Sola. "Communication Systems" in Pool, Ithiel de Sola, et al. (ed.). Handbook of Communication. pp. 3-26.

การดำเนินงานทางด้านหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การกระจายเสียง (วิทยุ และโทรทัศน์) ภาพยนตร์^๑

(๓) ระบบสื่อสารมวลชนในประเทศหนึ่ง ๆ จะเป็นผลสะท้อนมาจากลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศนั้น ๆ การศึกษาระบบสื่อสารมวลชนในประเทศใดประเทศหนึ่งนั้น ผู้ศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจว่า ระบบสื่อสารมวลชนนั้นเป็นผลมาจากการสร้างหรือการกระทำของมนุษย์ในสังคมซึ่งสามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แม้ว่าจะมีข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงมากบ้างน้อยบ้างก็ตาม งานหลักที่สำคัญในการศึกษาระบบสื่อสารมวลชนจึงเป็นเรื่องของการพิจารณารูปแบบของการสื่อสารมวลชนที่ประเทศหนึ่งใช้อยู่ ความเหมาะสมสอดคล้องของระบบต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม อิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมนั้น ๆ ไปจนถึงลักษณะโครงสร้าง การดำเนินการและทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของสื่อมวลชนด้วย (๓)

ทฤษฎีสื่อสารมวลชนที่เป็นที่รู้จักกันดีในบรรดาผู้ศึกษาระบบสื่อสารมวลชน ก็คือ ทฤษฎีและแนวคิดที่พัฒนาขึ้นโดย เฟรด เอส ซีเบอร์ท เออดอร์ ปีเตอร์สัน และวิลเบอร์ แชม. ซึ่งเสนอไว้ในหนังสือเรื่อง Four Theories of the Press (หรือทฤษฎีสื่อสารมวลชน) นักวิชาการทั้ง ๓ ท่านนี้อธิบายถึงระบบสื่อสารมวลชนของประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ว่าอยู่ภายใต้รูปแบบ ๔ แบบด้วยกัน^๒ คือ

๑. ระบบอำนาจนิยม ระบบสื่อสารมวลชนแบบนี้เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ ในประเทศอังกฤษ เป็นที่รับรองกันอย่างแพร่หลาย และในปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่ในหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาต่าง ๆ ระบบสื่อมวลชนแบบอำนาจนิยมนี้พัฒนาขึ้นจากปรัชญาของระบบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ รัฐบาลของกษัตริย์ หรือทั้งของกษัตริย์และรัฐบาล มีจุดประสงค์

^๑Wells, Alan (ed.). Mass Communications : A World View. (California : Mayfield Publishing Company, 1974), pp. 3-9.

^๒เฟรด เอส ซีเบอร์ท เออดอร์ ปีเตอร์สัน และวิลเบอร์ แชม. ทฤษฎีสื่อสารมวลชน.

ที่สำคัญคือ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลที่กำลังทรงอำนาจ และทำหน้าที่รับใช้รัฐ ใน เรื่องของสิทธิการใช้สื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับผู้ใดก็ตามที่ได้รับสัมปทานจากกษัตริย์หรือจากรัฐบาล ผู้มีอำนาจ การควบคุมสื่อมวลชนในระบบนี้กระทำโดยการออกสัมปทานโดยรัฐบาล สมาคมอาชีพ การออกใบอนุญาต และมีการใช้ระบบการเซ็นเซอร์เนื้อหาก่อนการเผยแพร่ ข้อหวงห้ามประการ สำคัญก็คือ ห้ามการวิพากษ์วิจารณ์ กลไก ทางการเมือง และเจ้าหน้าที่ปกครองที่กำลัง ทรงอำนาจ ผู้มีกรรมสิทธิในสื่อมวลชน อาจจะเป็น เอกชนที่ได้รับอนุญาตหรือรัฐเป็นเจ้าของเสียเอง

๒. ระบบอิสระภาพนิยม ระบบสื่อสารมวลชนแบบอิสระภาพนิยมเกิดขึ้นในประเทศ อังกฤษหลัง ค.ศ. ๑๖๘๘ และในสหรัฐอเมริกา เป็นระบบสื่อสารมวลชนที่มีอิทธิพลในที่อื่น ๆ ทั่วโลกปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับสื่อมวลชนระบบนี้มาจากแนวคิดของจอห์น มิลตัน (John Milton) จอห์น ลอค (John Locke) จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) และปรัชญาทั่วไป ของฝ่าย เหตุผลนิยมและสิทธิตามธรรมชาติ จุดประสงค์ที่สำคัญของระบบสื่อสารมวลชน ก็คือ เพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง เพื่อการค้า แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือเพื่อช่วยในการแสวงหา สัจจะและเพื่อควบคุมรัฐบาล ผู้มีสิทธิใช้สื่อมวลชน ก็คือ ผู้มีฐานะทางการเงินพอที่จะดำเนินการได้ การควบคุมสื่อมวลชนทำโดย "ขบวนการพิสูจน์ตนเองของสัจจะ" ในตลาดเสรีของความคิดเห็น และขบวนการทางศาลยุติธรรม ข้อหวงห้ามก็คือ การหมิ่นประมาท อนาคต หยาบคาย และการยุยงให้เกิดความกระด้างกระเดื่องในยามสงคราม กรรมสิทธิในสื่อมวลชนตามแบบนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นของ เอกชน ซึ่งจะใช้สื่อมวลชนเพื่อเป็น เครื่องมือในการควบคุมรัฐบาลและ ในการสนองความต้องการอย่างอื่น ๆ ของสังคม

๓. ระบบความรับผิดชอบทางสังคม ระบบสื่อสารมวลชนระบบนี้เกิดในประเทศ สหรัฐอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ โดยมีพื้นฐานจากความคิดและข้อเขียนของวิลเลียม ฮี ฮ็อกกิง (William E. Hocking) ซึ่งเป็นคณะกรรมการว่าด้วย เสรีภาพหนังสือพิมพ์ ผู้ปฏิบัติการ สื่อมวลชน และประมวลจรรยาบรรณของสื่อมวลชน แนวคิดตามระบบนี้เป็นการพัฒนาความคิด มาจากระบบอิสระภาพนิยม เห็นด้วยกับหลักการในเรื่องสิทธิและ เสรีภาพตามแนวอิสระภาพนิยม แต่มุ่ง เน้นให้สื่อมวลชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมให้มากขึ้น จุดประสงค์ที่สำคัญของสื่อมวลชนใน ระบบนี้ก็คือ การแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง เพื่อการค้า และที่สำคัญก็คือ เพื่อยกการ ชัดแย้งขึ้นสู่ระดับของการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้มีสิทธิใช้สื่อมวลชน ก็คือ ประชาชน

ทุกคนที่ต้องการจะแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตน ลักษณะของการควบคุมจะกระทำโดยมติของประชาคม ปฏิบัติการของผู้อ่านผู้ฟังซึ่งเป็นผู้รับสารสื่อมวลชน และจริยธรรมในทางวิชาชีพ ข้อห้ามประการสำคัญก็คือ การละเมิดอย่างร้ายแรงต่อสิทธิส่วนบุคคลที่ได้รับการรับรองโดยทั่วไป และต่อผลประโยชน์ที่สำคัญของสังคมอย่างรุนแรง กรรมสิทธิของสื่อมวลชนในระบบนี้จะตกอยู่กับเอกชน ยกเว้นในกรณีที่รัฐบาลเข้ายึดกรรมสิทธิเพื่อประกันให้มีบริการสาธารณะ อาทิ กรรมสิทธิในคลื่นวิทยุซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรของชาติ รัฐจะมีเจ้าหน้าที่จัดสรรการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินี้เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์อย่างแท้จริง

๔. ระบบเบ็ดเสร็จนิยมแบบโซเวียต ระบบสื่อสารมวลชนแบบเบ็ดเสร็จนิยมโซเวียตนี้เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียต และเป็นแม่แบบสำหรับประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ทั่วไป ระบบนี้เกิดจากแนวความคิดของมาร์กซ์ (Carl Marx) เลนิน (Lenin) สตาลิน (Stalin) ผสมผสานกับของจอห์น เฮเกล (John Hegel) และความคิดจากการปฏิวัติรัสเซียในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จุดประสงค์ของการใช้สื่อสารมวลชนก็เป็นไปเพื่อช่วยในการสร้างความสำเร็จและความสืบเนื่องของระบบโซเวียตโซเชี่ยลิสต์ โดยเฉพาะของอำนาจเผด็จการของพรรค การควบคุมสื่อมวลชนจะกระทำโดยการควบคุมดูแลของพรรคและรัฐบาล สิ่งต้องห้ามของสื่อมวลชนก็คือ การวิพากษ์วิจารณ์จุดมุ่งหมายของพรรคซึ่งแตกต่างออกไปจากวิธีการ ในระบบนี้รัฐเป็นเจ้าของและมีกรรมสิทธิในสื่อมวลชนทุกประเภท สื่อมวลชนจึงอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดและดำรงอยู่ในฐานะ เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งของรัฐเท่านั้น

การจัดแบ่งระบบสื่อสารมวลชนออกเป็น ๔ แบบตามทฤษฎีของซีเบอร์ท พีเตอร์สัน และแชรรม นั้นเป็นทฤษฎีซึ่งทำให้เราเกิดความเข้าใจในการที่จะพิจารณาระบบสื่อสารมวลชน และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับการพิจารณาระบบสื่อมวลชนของนักวิชาการในเวลาต่อมา อัลัน เวลส์ (Alan Wells) ได้เสนอให้พิจารณาระบบสื่อมวลชนโดยพิจารณา มิติต่าง ๆ ๕ ประการ คือ การควบคุม เงินทุน เป้าหมายของเนื้อหา กลุ่มผู้รับสารที่เป็นเป้าหมาย และกลไกของข้อมูลป้อนกลับ^๑ จากมิติทั้ง ๕ นี้ ระบบสื่อมวลชนต่าง ๆ จะมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นทางเลือกมากมายหลายประการด้วยกัน ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

^๑Wells, Alan (ed.). Mass Communications : A world View. p.8.

แผนภูมิที่ ๑

มิติและทางเลือกของระบบสื่อสารมวลชน

มิติ	ทางเลือก
การควบคุม	รัฐดำเนินการเอง บริษัทสาธารณชน ระบบหุ้นส่วน เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ สถาบันหรือองค์กรอื่น ๆ ดำเนินการ
เงินทุน	การเก็บค่าธรรมเนียมเครื่องรับ ภาษีอากร รายได้จากการโฆษณา งบประมาณของรัฐ เงินสนับสนุนจากเอกชนและองค์กรสาธารณะต่าง ๆ
เป้าหมายของเนื้อหา	เพื่อความบันเทิง เพื่อการศึกษา เพื่อการค้า - ธุรกิจ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่ออุดมการณ์ทางการเมือง
กลุ่มผู้รับสารที่เป็นเป้าหมาย	กลุ่มชนชั้นนำ (elite) มวลชน (mass) กลุ่มเฉพาะ (specialize group)
กลไกของข้อมูลป้อนกลับ	รายงานจากผู้ปฏิบัติงานโดยตรง การมีส่วนร่วมของผู้รับสาร การสำรวจและวิจัย การประเมินผลจากคำวิจารณ์และผู้อุปถัมภ์

การพัฒนาแนวคิดในการพิจารณาระบบสื่อสารมวลชนดังกล่าว แม้ว่าโดยดั้งเดิมนั้น จะใช้เพื่อพิจารณาสื่อมวลชนเฉพาะที่เป็นการกระจายเสียง คือ วิทยุและโทรทัศน์เท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วก็นำมาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาสื่อมวลชนประเภทอื่น เช่น หนังสือพิมพ์ ได้ด้วย เช่นกัน

การจัดแบ่งระบบสื่อสารมวลชนออกเป็น ๔ แบบตามแนวความคิดของซีเบอร์ท ฟิเตอร์สัน และแชรรม์ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นนั้น จัดได้ว่าเป็นการแบ่งระบบสื่อสารมวลชนที่ให้แนวความคิด ซึ่งเน้นความสำคัญในเรื่องการมีเสรีภาพหรือไม่ของสื่อมวลชน แท้ที่จริงนั้น ทางเลือกของระบบ สื่อสารมวลชนของประเทศหนึ่ง ๆ นั้นไม่ได้มีลักษณะที่เป็น "เสรี" หรือ "อำนาจนิยม" ใดๆ อย่างใด อย่างหนึ่งอย่างแท้จริง เช่น หนังสือพิมพ์ในประเทศหนึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นกิจการของธุรกิจ เอกชนเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ในประเทศอื่น ในขณะที่เดียวกันก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นกิจการที่ถูก ควบคุมให้เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล หากแต่ยังมีทางเลือกอีกมากมายในการดำเนินการ แฮร์รี่ สกอร์เนีย (Harry Skornia) ได้เสนอให้เห็นวิธีการควบคุมระบบสื่อสารมวลชนในประเทศต่าง ๆ ว่ามี ๓ ทางด้วยกัน คือ^๑

๑. การควบคุมโดยสาธารณชน (Public Control)
๒. การควบคุมโดยธุรกิจการค้า (Commercial Control)
๓. การควบคุมโดยทางการเมือง (Political Control)

ตามความคิดของสกอร์เนียนั้น ไม่มีระบบสื่อสารมวลชนใดเลยที่จะมีลักษณะเป็นระบบที่มีการควบคุม โดยแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว อาทิเช่น ระบบการกระจายเสียงของสหรัฐอเมริกาไม่ถึงกับ ปลอดภัยจากการถูกแทรกแซงจากอำนาจทางการเมืองโดยสิ้นเชิง ระบบการกระจายเสียงของ ประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศนั้น นอกจากจะถูกควบคุมด้วยอำนาจทางการเมืองแล้ว ก็ยังถูก ควบคุมโดยธุรกิจค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะบริษัทธุรกิจต่าง ๆ ต่างก็สามารถที่จะมีกำลังซื้อเวลาใน การเสนอรายการ ซึ่งโดยทางอ้อมบริษัทเหล่านั้นก็จะสามารถกำหนดเนื้อหารายการและทิศทาง ของการเสนอสิ่งต่าง ๆ ไปสู่มวลชนได้อีกด้วย ระบบการกระจายเสียงของโซเวียตนั้นแม้ว่าจะถูก

---

^๑โปรดดู Skornia, Harry. Television and Society. (New York: McGraw-Hill, 1965).

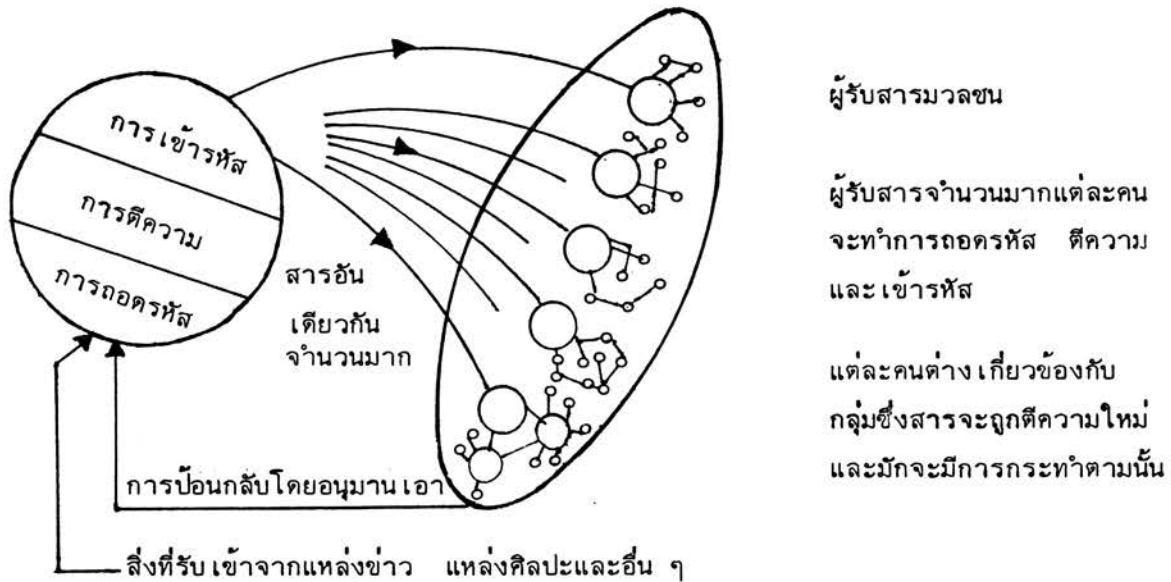
ควบคุมอย่างเข้มงวดกวดขันจากทางการเมือง แต่ก็ยังมีรายการทางด้านวัฒนธรรมและข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นความต้องการของสาธารณชนอยู่จำนวนหนึ่ง ดังนั้นการมองการควบคุมระบบสื่อสารมวลชนของประเทศใดประเทศหนึ่งจึงเป็นการมองในลักษณะที่พยายามจะหาความโน้มเอียงระหว่างการควบคุมทั้ง ๓ ทางว่า ระบบนั้นจะมีความโน้มเอียงที่จะตกอยู่ภายใต้การควบคุมแบบใดมากกว่า ผลจากการคุมนี้จะสะท้อนไปถึงเนื้อหาของสื่อมวลชนในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ การควบคุมโดยสาธารณชน จะมีผลไปถึงการกำหนดเนื้อหาทางด้านวัฒนธรรมและข้อมูลข่าวสาร การควบคุมโดยธุรกิจการค้าจะมีผลในการกำหนดเนื้อหาที่เป็นความบันเทิงและการโฆษณา ส่วนการควบคุมโดยทางการเมืองนั้นก็จะมีผลต่อการปลูกฝังลัทธิและอุดมการณ์ทางการเมือง ดังนั้น ถ้าอาศัยแนวคิดของสกอร์เนีย สื่อมวลชนในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งการควบคุมสื่อมวลชนทางการเมืองมีค่อนข้างสูง สื่อมวลชนก็จะมีเนื้อหาที่เน้นหนักไปในเรื่องการปลูกฝังความคิดความเชื่อทางการเมืองในลักษณะที่ผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศต้องการ

กระบวนการของการสื่อสารมวลชน

วิลเบอร์ แชรรมม์ อธิบายถึงกระบวนการของการสื่อสารมวลชนในลักษณะที่คล้ายกับการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่ได้รวมเอาลักษณะการรวมกลุ่มกันของผู้ส่งสารและการอยู่ในระเบียบทางสังคมของผู้รับสารไว้ด้วย ในแบบจำลองของแชรรมม์นั้น สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เข้ารหัสตีความ และถอดรหัสอันเป็นลักษณะเดียวกับที่บุคคลกระทำ แต่ในองค์การสื่อมวลชนนั้น ผู้กระทำหน้าที่ดังกล่าวอาจมีหลายคน หลายฝ่าย และต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มากกว่าที่สารจะเดินทางไปถึงผู้รับสาร อาทิเช่น หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งย่อมจะได้รับข่าวและสารสนเทศมากมายในแต่ละวัน นักข่าวก็จะอ่านประเมินและตัดสินใจว่าจะส่งสิ่งใดต่อไปถึงผู้อ่าน ระหว่างนี้ เนื้อหาต่าง ๆ จะถูกปรับเปลี่ยน เขียนขึ้นใหม่ หรือตัดทิ้งไปโดยผู้ที่ทำงานในองค์การสื่อสารมวลชน ผู้ที่ทำหน้าที่เลือกสรรเนื้อหาเพื่อจะส่งไปถึงผู้รับสารนี้ก็คือ ผู้เฝ้าประตู (หรือ gatekeeper) สารที่ถูกส่งผ่านการคัดเลือกของผู้เฝ้าประตูก็จะถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่

ภาพที่ ๑

แบบจำลอง การสื่อสารมวลชนของแชรหม แสดงถึงการผลิต
และการรับสื่อสารมวลชน และการป้อนกลับโดยอนุमानเอาไปยังสื่อมวลชน

ผู้รับสารสื่อมวลชนซึ่งสารขององค์การสื่อสารมวลชนเข้าไปถึงนั้นจะประกอบด้วยบรรดาปัจเจกบุคคล ซึ่งจะเป็นสมาชิกของกลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิต่าง ๆ แชรหม ได้ชี้ให้เห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชนอาจมีทางที่จะผ่านจากผู้รับสารคนหนึ่งไปยังสมาชิกของกลุ่มที่อยู่แวดล้อมได้ในความเป็นจริงนั้น กระบวนการถอดรหัส ตีความ เข้ารหัสในการสื่อสารมวลชนจะมีความสลับซับซ้อนยิ่งกว่าในแบบจำลอง ประกอบด้วยกระบวนการย่อย ๆ อีกมากมายซึ่งมีการทำหน้าที่ทำนองเดียวกันซ้ำ ๆ

✓ หน้าที่ของสื่อมวลชนในระบบการเมือง

ทฤษฎีพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้ ก็คือ ทฤษฎีเรื่องการสื่อสารทางการเมืองที่พัฒนาขึ้นมาโดยคาร์ล ดอยช์ (Karl W. Deutsch)^๑ ซึ่งได้นำความคิดเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาการ

^๑Deutsch, Karl W. The Nerves of Government : Models of Political Communication and Control. (New York : The Free Press, 1963).

สื่อสารและการควบคุมที่เรียกว่า ไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics) ของนอร์เบิร์ต วิเนอร์ (Norbert Wiener)^๑ มาพัฒนาต่อ ความคิดของทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์ตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่าองค์กรทางสังคมต่าง ๆ นั้นต่างก็สัมพันธ์กันด้วยการสื่อสาร เพื่อที่จะสื่อความหมายและแสดงปฏิกิริยาตอบโต้กัน การปกครองก็เป็นกระบวนการในการสื่อสารและควบคุมอย่างหนึ่ง

คอยซท์ได้ชี้ให้เห็นถึงการสื่อสารและการควบคุมว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของระบบการเมือง เป็นเสมือนเส้นประสาท (The Nerves of Government) ของระบบการเมือง ทั้งนี้ คอยซท์ได้อธิบายถึงกระบวนการสื่อสารทางการเมืองว่าเป็นเรื่องของการแสดงออกซึ่งความเรียกร้องต้องการของประชาชน การตอบสนองของรัฐ อันนำไปสู่การตัดสินใจ อันเป็นผลจากการสื่อสารทางการเมืองในสังคมนั้น ระบบการเมืองจะสามารถดำรงคงอยู่และมีบูรณภาพได้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะ "ตอบสนอง" ต่อการเรียกร้องต้องการทางการเมือง ความสามารถที่จะควบคุมให้สมาชิกของสังคมสามารถปฏิบัติหน้าที่ในระบบการเมืองได้อย่างมีบูรณภาพ ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดบูรณภาพขึ้นได้ ก็คือ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึง สถาบันทางสังคม ระบบการศึกษา ศาสนา และสื่อมวลชน

จากแนวคิดของคอยซท์ จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางการเมือง มีความสำคัญต่อการ "สื่อ" ข้อเรียกร้องต้องการของประชาชนและการตอบสนองของรัฐบาล และในระดับที่กว้างกว่านั้น สื่อมวลชนก็จะทำหน้าที่ในการสื่อสารระหว่างระบบการเมืองหนึ่งกับระบบการเมืองอื่นด้วย แต่สื่อมวลชนก็ได้เป็นเพียงการสื่อสารประเภทเดียวในระบบการเมือง ซึ่งยังมีการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่มอยู่ด้วย

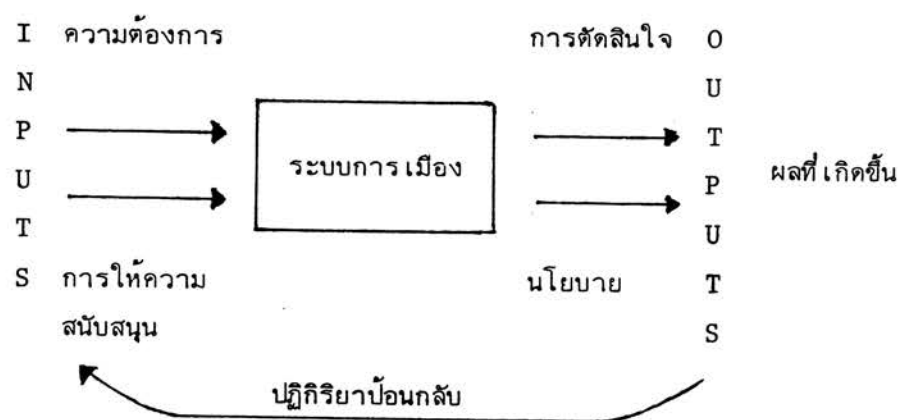
แนวคิดที่สำคัญเรื่องระบบการเมืองของเดวิด อีสตัน (David Easton) ซึ่งอธิบายถึงระบบการเมืองซึ่งมีกระบวนการอันประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (inputs) สู่อะบบ

---

^๑Wiener, Norbert. Cybernetics. Second Edition. (Cambridge - New York : M.I.T. Press - Wiley, 1961.)

การเมืองซึ่งทำหน้าที่เป็นกระบวนการแปรรูป (conversion process) ก่อให้เกิดผลในรูปของนโยบายรัฐบาล (outputs) และเมื่อนโยบายนี้ถูกนำไปปฏิบัติก็จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาป้อนกลับไปสู่ปัจจัยนำเข้าอีก ดังแผนภาพต่อไปนี้^๑

ภาพที่ ๒
ระบบการเมือง

ในระบบการเมืองดังกล่าวจะสนองตอบต่อความต้องการของสมาชิกในระบบได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกของระบบการเมืองมีสิทธิในการเข้าร่วมกับกระบวนการทางการเมืองและสื่อสารความต้องการของตนออกมา การที่สมาชิกของระบบการเมืองจะใช้สิทธินี้ได้นั้นจำเป็นจะต้องมีสารสนเทศเพื่อที่จะได้ทราบว่า จริง ๆ แล้วระบบการเมืองมีการตอบสนองความต้องการของตนอย่างไร ดังนั้นจึงมีผู้เสนอแบบจำลองที่จะแสดงการสื่อสารในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้^๒

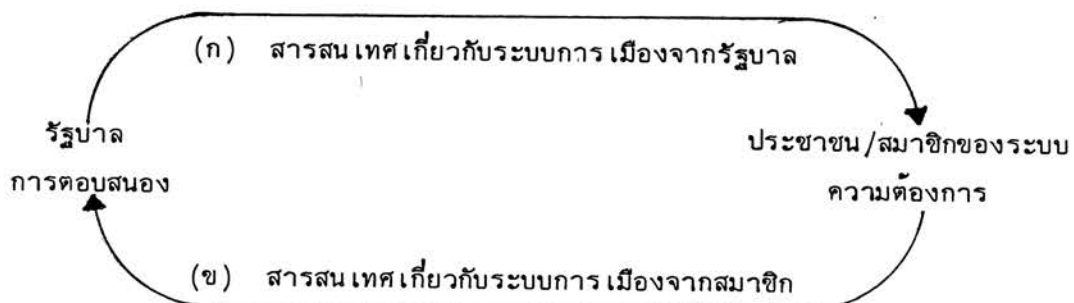
^๑Easton, David. A Framework for Political Analysis.

(New Jersey : Prentice - Hall, 1965), p. 112.

^๒Galnoor, Izhak. "Political Communication and the Study of Politics". Paper presented at the Moscow International Political Science Association Congress of August 12-18, 1979.

ภาพที่ ๓

ช่องทางการสื่อสารหลักในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

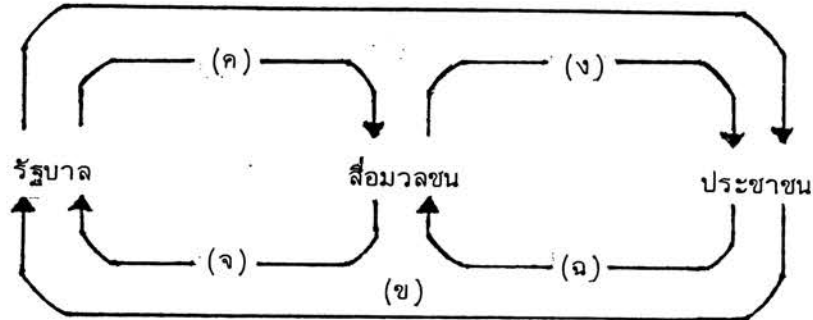
แบบจำลองนี้ แสดงให้เห็นถึงลัทธิที่จรรยาบรรณของประชาชนในระบบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลสนองตอบด้วยการให้สารสนเทศเกี่ยวกับระบบการเมือง (แสดงไว้โดยเส้น ก) เป็นหน้าที่ของรัฐบาลในอันที่จะแจ้งข่าวสารให้ข้อมูลอันจำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และในขณะเดียวกันเส้น ข ก็แสดงให้เห็นถึงสิทธิเสรีภาพของสมาชิกระบบการเมืองในการแสดงออกซึ่งทัศนคติความรู้สึก ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการพูดแสดงความคิดเห็น การไปออกเสียงลงคะแนนในการเลือกตั้ง ฯลฯ ซึ่งอาจเรียกได้ว่า คือ ปฏิบัติการที่สมาชิกของระบบการเมืองป้อนกลับไปสู่รัฐบาลเพื่อให้รัฐบาลได้ทราบถึงกิจกรรมใด นโยบายใดของรัฐบาลตรงต่อความต้องการของประชาชนหรือไม่ สนองตอบความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงไร

แต่สิ่งที่ยังขาดไปในแบบจำลองดังกล่าวก็คือ สื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เพราะในความเป็นจริงนั้น ในระบบการเมืองซึ่งมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนนั้น รัฐบาลย่อมไม่อาจจะติดต่อสื่อสารกับประชาชนได้โดยตรง หากแต่จะยังมี "สื่อกลาง" ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารความต้องการและการตอบสนองของทั้งสองฝ่าย ได้แก่ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และสื่อมวลชน ซึ่งก็จะสามารถแสดงได้ด้วยแบบจำลองที่ขยายให้เห็นหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางของสื่อมวลชนในระบบการเมือง ดังต่อไปนี้^๑

^๑Ibid.

ภาพที่ ๔

แบบจำลองแสดงหน้าที่ของสื่อมวลชนในระบบการเมือง

ในแบบจำลองนี้ จะเห็นว่ามีเส้น ค และ ง แสดงถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนในการให้ข่าวสารจากรัฐบาลไปสู่สมาชิกของระบบการเมือง เส้น จ และ ฉ แสดงถึงปฏิกริยาของประชาชนที่ป้อนกลับไปยังรัฐบาลโดยผ่านสื่อ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชนในระบบการเมืองนั้นนอกจากจะทำหน้าที่ในการให้ข้อมูล ข่าวสาร ให้ความรู้ ความบันเทิง และบริการต่าง ๆ แล้ว นักวิชาการยังมองว่าสื่อมวลชนนั้นกระทำหน้าที่ในลักษณะที่เป็นหน่วยประกอบอันสำคัญของกลไกของรัฐบาล ทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมหน่วยงานหลักของรัฐบาลและพรรคโดยการนำสารสนเทศเหล่านั้นมาเสนอให้สาธารณชนได้ทราบ ดังที่ เกเบรียล อัลมอนต์ (Gabriel A. Almond) ได้กล่าวไว้ว่า "ระบบการสื่อสารซึ่งเป็นอิสระในตนเองจะทำหน้าที่ควบคุมตรวจสอบการกระทำของรัฐบาลด้วยเหตุนี้ ก็จะสามารถรักษาความเป็นอิสระและ เสรีภาพของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ได้"^๑ เมื่อเป็นดังนี้ นักวิชาการตะวันตกจึงมักจะเรียกสื่อมวลชนว่าเป็นอำนาจฝ่ายที่ ๔ ของรัฐ นอกจากฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ^๒

^๑Almond, Gabirel A. & Coleman, James S. (eds.). The Politics of the Developing Areas. (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1960), p. 4.

^๒Cator, Douglas . The Fourth Branch of Government. (Boston : Houghton Mifflin, 1959).

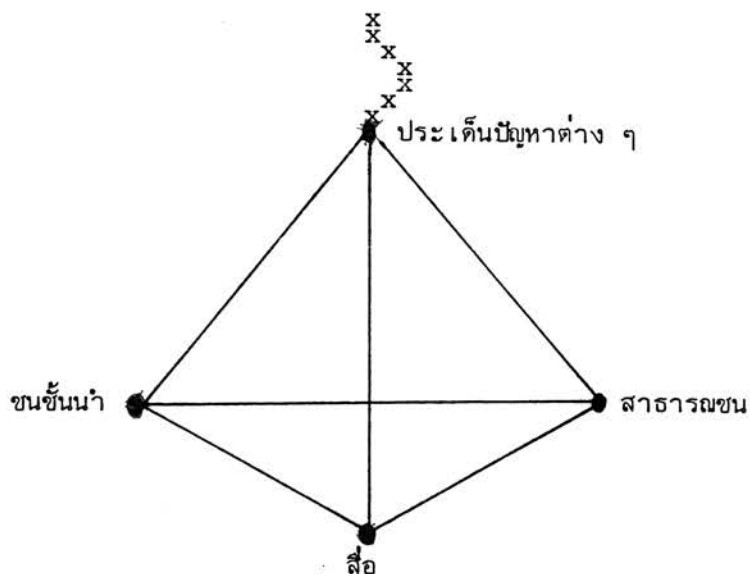
สิ่งที่น่าพิจารณาให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีกในการกระทำหน้าที่ต่าง ๆ ของสื่อมวลชนในระบบการเมือง ก็คือ

๑. หน้าที่ในการเป็นสื่อกลางเพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับสาธารณชน เฟเดอริค เฟรย์ (Frederick W. Frey) เสนอว่า สื่อมวลชนนั้นทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อในระบบการเมืองถึง ๔ ระดับด้วยกัน คือ การสื่อสารภายในชนชั้นผู้นำ การสื่อสารภายในมวลชน การสื่อสารจากผู้นำไปยังมวลชนและการสื่อสารระหว่างมวลชนกับชนชั้นผู้นำ ซึ่งถ้าจะกล่าวไปแล้วก็เป็นการมองบทบาทของสื่อมวลชนในการเป็นสื่อทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับสาธารณชนนั่นเอง

ในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางดังกล่าวนี้ แมคคลอยและเซฟตี (J.J. McLeod and S.H. Chaffee) ได้สร้างแบบจำลองแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า หน้าที่ในการสร้างให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างชนชั้นนำกับสาธารณชนไว้ดังนี้^๑

ภาพที่ ๕

แบบจำลองแสดงหน้าที่ในการสร้างให้เกิดความเข้าใจร่วมกันของสื่อมวลชน

^๑McLeod, J.J. and Chaffee, S.H. "Interpersonal approaches to communication research". American Behavioral Scientist, 16. pp. 469-99.

ตามแบบจำลองนี้ สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชนชั้นนำ (ซึ่งอาจเป็นรัฐบาลหรือกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง) สาธารณชน ซึ่งย่อมต้องเกี่ยวข้องกันในการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่โต้แย้งกันอยู่ในระดับสาธารณะ ตัว x ทั้งหมดก็คือสารสนเทศจำนวนมากที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ซึ่งอาจได้มาจากสาธารณชนหรือจากการที่สาธารณชนแสวงหามา อาจจะเป็นโดยทางประสบการณ์ส่วนตัวหรือจากทางแหล่งชนชั้นนำ หรือจากสื่อสารมวลชนก็ได้ เจ้าของแบบจำลองได้อธิบายว่า โดยความเป็นจริงนั้นสารสนเทศเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ นี้ มักจะมาจากผลการผสมผสานของทุก ๆ ฝ่าย คือ ทั้งชนชั้นนำ สาธารณชน และสื่อมวลชน ผลที่ออกมาของประเด็นปัญหาจะเป็นเช่นใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๓ ประการคือ สัมพันธภาพของสาธารณชนกับชนชั้นนำในสังคม ทัศนคติของสาธารณชนต่อสื่อมวลชน และสัมพันธภาพระหว่างแหล่งชนชั้นนำและทางติดต่อสื่อสาร แมคคลอยและเซฟท์ได้อธิบายต่อไปว่า ความไม่ลงรอยกันระหว่างชนชั้นนำและสาธารณชนเกี่ยวกับการรับรู้ประเด็นปัญหา อาจเป็นต้นกำเนิดของความเครียด ซึ่งนำไปสู่ความพยายามที่จะแสวงหาสารสนเทศจากสื่อมวลชนและแหล่งอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน ความไม่ลงรอยเช่นนั้น ก็อาจนำไปให้ชนชั้นนำพยายามที่จะใช้อิทธิพลในเรื่องการรับรู้ต่าง ๆ ด้วยการเข้าไปจัดการกระทำกับเหตุการณ์นั้น ๆ โดยตรงหรือโดยการพยายามเข้าไปควบคุมช่องทางการติดต่อสื่อสาร

จากแนวคิดของแมคคลอยและเซฟท์ดังกล่าว จึงเป็นที่น่าพิจารณาว่า ในยามวิกฤตการณ์ที่เกิดกับระบบการเมืองที่กำลังพัฒนา ซึ่งสื่อมวลชนมักจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารจากชนชั้นนำไปยังมวลชนค่อนข้างมากนั้น จะเกิดความพยายามของชนชั้นนำผู้มีอำนาจที่จะเข้าไปจัดการกับการควบคุมช่องทางการติดต่อสื่อสารอย่างไรบ้าง

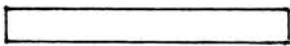

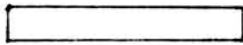

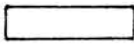

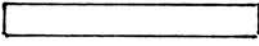

๒. หน้าที่ในการกำหนดเรื่องพิจารณา (agenda setting function) หน้าที่ของสื่อมวลชนในเรื่องนี้มีรากฐานมาจากความคิดซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากในช่วงปัจจุบันของนักวิชาการในด้านนิเทศศาสตร์ ความคิดที่ว่าก็คือ สื่อมวลชนโดยความที่เอาใจใส่ต่อประเด็นปัญหาบางอย่างและละเลยปัญหาอื่น ๆ ก็ย่อมจะมีผลต่อมติมหาชน ประชาชนมักจะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสื่อมวลชนกล่าวถึง รวมทั้งรับเอาระดับความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ตามที่สื่อมวลชนให้เหล่านั้นด้วย กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สื่อมวลชนทำหน้าที่จัดลำดับความสำคัญของ

ประเด็นปัญหาให้แก่สาธารณชน และทำให้สาธารณชนเรียนรู้ถึงความสำคัญเหล่านั้น หน้าที่นี้ก็คือหน้าที่ในการกำหนดเรื่องพิจารณา ซึ่ง มัลคอล์ม แมคคอมส์ (McClcolm E. McCombs) และ โดนัล ชอว์ (Donal L. Shaw) ได้ทำการศึกษาไว้ เขาทั้งสองได้สร้างแบบจำลองซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในบรรดาขอบเขตของประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในระบบการเมืองนั้น สิ่งที่ได้รับการเอาใจใส่จากสื่อมวลชนมาก จะเป็นที่คุ้นเคยมากยิ่งขึ้นจากสาธารณชนและเป็นที่รับรู้ว่ามี ความสำคัญมากยิ่งขึ้นหลังจากที่เวลาผ่านไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง ส่วนสิ่งที่ไม่ได้รับความเอาใจใส่น้อยกว่าก็จะตกอยู่ในสภาพตรงกันข้าม แบบจำลองของ แมคคอมส์ และชอว์แสดงไว้ดังภาพต่อไปนี้^๑

ภาพที่ ๖

แบบจำลองการกำหนดข้อพิจารณา

ประเด็นปัญหา	ความเอาใจใส่ของสื่อมวลชน ที่ต่างกันไป	การรับรู้ของสาธารณชนที่ตามมา ต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้
X ₁		
X ₂		
X ₃		
X ₄		
X ₅		
X ₆		

แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อมวลชนในการกำหนดข้อพิจารณานี้ถูกมองจากนักวิชาการในประเทศกำลังพัฒนาในเวลาต่อมาในลักษณะที่ว่า ถ้าสื่อมวลชนรู้จักที่จะเลือกเสนอสารสนเทศในประเด็นปัญหาที่สำคัญและเหมาะสมสื่อมวลชนก็จะมีประโยชน์มากในการพัฒนาประเทศ

^๑McCombs, M.E. and Shaw, D.L. "The agenda setting function of mass media", Public Opinion Quarterly, 36, 1972. pp. 176-87.

๓. หน้าที่ในการเป็นสื่อเพื่อความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา หน้าที่ประการนี้มีลักษณะ เป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนในระบบการเมืองที่กำลังพัฒนา นักรัฐศาสตร์และนักนิเทศศาสตร์ เป็นจำนวนมากที่มองเห็นความสำคัญของสื่อมวลชนในเรื่องนี้ อาทิเช่น แดเนียล เลอเนอร์ (Daniel Lerner)^๑ วิลเบอร์ แชรรัมม์ (Wilbur Schramm)^๒ เป็นต้น

แบบจำลองซึ่งเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อการพัฒนานั้น ก็คือ แบบจำลองที่ เลอเนอร์สร้างขึ้นโดยกล่าวถึงตัวแปร ๔ ตัวด้วยกัน คือ สภาวะการเป็นเมือง (Urbanization = U) การรู้หนังสือ (Literacy = L) การรับสื่อมวลชน (Mass media exposure = M) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation = P) ทั้งนี้เลอเนอร์เชื่อว่า การเพิ่มขึ้นของชุมชนเมืองจะทำให้มีผลต่อ อัตราการรู้หนังสือ การรู้หนังสือเพิ่มขึ้นจะทำให้มีการรับสื่อมากขึ้น การรับสื่อมากขึ้นนี้จะเป็น ตัวการที่ทำให้คนในสังคมมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสภาวะ การพัฒนา แบบจำลองแสดงหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาตามแนวคิดของ เลอเนอร์สร้างโดย เฟเดอริก เฟรย์ มีดังนี้^๓

---

^๑Lerner, Daniel. The Passing of Traditional Society. (New York : The Free Press, 1958).

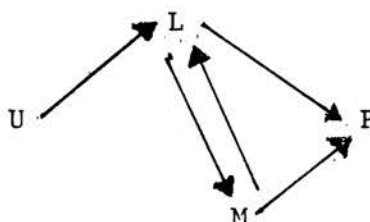
^๒Schramm, Wilbur. Mass Media and National Development. (Stanford, California : Stanford University Press, 1964).

^๓Frey, Frederick W. "Communication and Development", Pool, Ithiel de Sala, et al. (ed). Handbook of Communication. p. 413.

ภาพที่ ๗

หรือ

U = สภาวะการเป็นเมือง   L = การรู้หนังสือ
 M = การรับสื่อมวลชน   P = การมีส่วนร่วมทางการเมือง

บทบาทของสื่อมวลชนต่อการพัฒนา (การมีส่วนร่วมทางการเมือง) เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจและโต้แย้งจากนักวิชาการหลายคน^๑ โดยเฉพาะในระบบการเมืองที่กำลังพัฒนา ซึ่งสื่อมวลชนอาจจะมีลักษณะที่ถูกจำกัดการกระทำหน้าที่ในทางการเมือง หรืออาจจะได้รับการควบคุมอย่างเข้มงวดกวดขัน ซึ่งก็จะมีผลทำให้สื่อมวลชนไม่มีโอกาสที่จะเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโดยตรง และหันไปทำหน้าที่ด้านอื่น ๆ อาทิในด้านความบันเทิงเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาและการเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจทางการเมืองแทน นอกจากนั้นก็ยังเป็นไปได้ว่า แม้จะมีตัวแปรต่าง ๆ ทั้ง ๓ ตัว ได้แก่ สภาวะการเป็นเมือง การรู้หนังสือ และการรับสื่อก็ไม่一定有หลักประกันใดที่จะทำให้เชื่อได้ว่า สังคมจะพัฒนาไปเป็นระบบประชาธิปไตยตามที่เลอเนอร์คิดและเชื่อ

อย่างไรก็ตามในเรื่องของการทำหน้าที่ในการพัฒนาประเทศนั้น สื่อมวลชนก็ยังเป็นความหวังในการที่จะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างสังคมเก่ากับสังคมใหม่ การทำหน้าที่

---

^๑ ผู้สนใจผลการศึกษาดูแลแนวคิดของเลอเนอร์อาจดูรายละเอียดได้ในเรื่องเดียวกันกับที่อ้างไว้ใน ๓ หน้า ๓๑

เป็นผู้ดึงความสนใจของประชาชนให้อยู่ที่การพัฒนาประเทศ และการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะมุ่งสู่การการมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม เป็นการเปลี่ยนทัศนะที่ล้าหลังเพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศเป็นสิ่งที่เป็นไปได้^๑

๔. หน้าที่ในการเป็นเครื่องมือที่จะตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ซึ่งมีเงื่อนไข โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งสื่อมวลชนอาจจะถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียง เฉพาะการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างรัฐบาลกับสาธารณชนเท่านั้น ก็ได้ การทำหน้าที่ควบคุมและตรวจสอบการกระทำหน้าที่ของรัฐบาลนั้น สื่อมวลชนอาจทำได้ด้วยวิธีการหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่การรายงานผลการปฏิบัติงาน การเสนอทัศนะและปฏิกริยาของสาธารณชนที่มีต่อรัฐบาลและหน่วยราชการ นอกจากนั้นก็ยังสามารถที่จะดำเนินการเพื่อให้มีผลต่อการก่อตัวของมติมหาชนได้อีกด้วย สื่อมวลชนจะเป็นพลังที่ทำให้การรับรู้เรื่องต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมเพิ่มมากขึ้น และก่อตัวขึ้นเป็นมติมหาชนอันจะมีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลได้

ทฤษฎีว่าด้วยผลของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนในระบบหนึ่ง ๆ จะมีผลต่อคนในสังคมนั้นและต่อสังคมเป็นส่วนรวม อย่างไรก็ตาม มีแนวทางที่จะพิจารณาได้โดยอาศัยกรอบการพิจารณา ๓ แนวทาง คือ^๒

(๑) ในด้านความคิด

สื่อมวลชนอาจจะทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ หลายประการ คือ

- ๑.๑ การทำให้เกิดความกำกวมและการตัดสินใจความกำกวม
- ๑.๒ การก่อให้เกิดทัศนคติ
- ๑.๓ การกำหนดเรื่องพิจารณา
- ๑.๔ การขยายระบบความเชื่อของบุคคล
- ๑.๕ การทำความแจ่มชัดเกี่ยวกับค่านิยม

^๑Schramm, Wilbur. Mass Media and National Development. p. 16.

^๒Mcquail, Denis and Windahl, Sven. Communication Models.

- (๒) ในด้านความรู้สึก ได้แก่
- ๒.๑ การทำให้เกิดความกลัวและความวิตกกังวล
  - ๒.๒ การเพิ่มหรือลดกำลังใจ หรือ การทำให้หมดความรู้สึกผูกพัน
- (๓) ในด้านพฤติกรรม
- ๓.๑ การเร่งเร้าให้ลงมือกระทำ หรือหยุดยั้งการกระทำ
  - ๓.๒ การก่อให้เกิดประเด็นปัญหา หรือ การตัดสินใจประเด็นปัญหา
  - ๓.๓ การบรรลุถึง หรือ การจัดให้มียุทธวิธีเพื่อการลงมือปฏิบัติ
(ตัวอย่างเช่น การเดินขบวนทางการเมือง)
  - ๓.๔ การทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์สุขของผู้อื่น (ตัวอย่างเช่น การบริจาคเงินเพื่อการกุศล)

แนวทางการพิจารณาดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นผลมาจากการอภิปรายทฤษฎีของบอลล์-โรคิช (S. Ball-Rokeach) และเดอเฟลอร์ (M. L. DeFleur) ซึ่งถือว่า สื่อมวลชนเป็นระบบสารสนเทศซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญอยู่ในกระบวนการของการดำรงไว้ การเปลี่ยนแปลง และการขัดแย้งของกิจกรรมเชิงสังคมในระดับต่าง ๆ คือ ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับสังคม^๑

บอลล์-โรคิช และเดอเฟลอร์ อธิบายว่า ในสังคมสมัยใหม่นั้น สมาชิกผู้รับสารจะต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งที่มาของสารสนเทศจากสื่อมวลชน เพื่อให้ตนได้รับความรู้และความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมของตน ลักษณะและอัตราของการพึ่งพาอาศัยสื่อมวลชนนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาพเงื่อนไขเชิงโครงสร้างต่าง ๆ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือเงื่อนไข ๒ ประการ ได้แก่

๑. ระดับอัตราที่สังคมหรือระบบอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลง การขัดแย้ง หรือการขาดเสถียรภาพ
๒. ระดับอัตราที่สื่อมวลชนจะต้องทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับสารสนเทศอันเป็นหน้าที่หลักและไม่เหมือนใคร

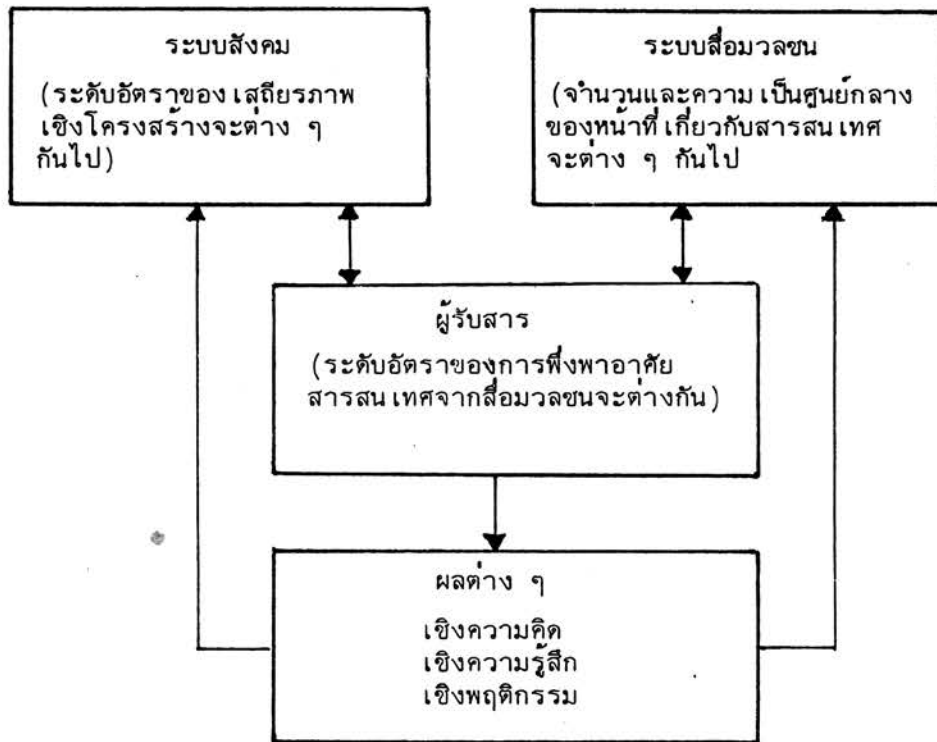
^๑Ball-Rokeach, S. and DeFleur, M.L. "A dependence model of mass media effects". Communication Research 3, 1976, p. 3-21.

ในเงื่อนไขประการแรกนั้น ระบบสังคมจะต่างกันไปตามระดับอัตราแห่งเสถียรภาพของสังคมนั้น ๆ สังคมอาจตั้งขึ้นอย่างมั่นคง แต่ดำเนินไปโดยผ่านวิกฤตการณ์บ้างเป็นครั้งคราว หรือเช่นในกรณีของประเทศที่กำลังพัฒนา สังคมอาจจะอยู่ในสภาพของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยทางกลับกัน สังคมบางสังคมอาจจะตั้งขึ้นอย่างแข็งแรง แต่ต้องประสบกับการถูกทำลายให้พิสูจน์ว่าควรที่จะตั้งขึ้นและดำรงอยู่เช่นนั้นต่อไปภายใต้สภาพการณ์ต่าง ๆ ก็อาจจะต้องมีจุดมุ่งหมายใหม่ที่จะกำหนดขึ้น มีทัศนคติที่จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีค่านิยมเก่าที่จะต้องรักษาไว้หรือค่านิยมใหม่ที่จะต้องส่งเสริม สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดนี้จะเป็นตัวเร่งเร้าทั้งการให้และการรับสารสนเทศ

ในเงื่อนไขประการหลัง ก็คือ สื่อมวลชนนั้นจะต่างกันไปในแง่ปริมาณ ความหลากหลาย ความเที่ยงตรง และการเป็นที่ยอมรับ ภายใต้เงื่อนไขบางประการหรือในบางระบบ สื่อมวลชนจะมีความสำคัญมากขึ้นในการให้ข่าวสารทางสังคมและทางการเมืองยิ่งกว่าในบางสังคม นอกจากนี้ก็ยังมี ความหลากหลายในเรื่องการทำหน้าที่ซึ่งสื่อมวลชนไม่อาจทำได้สมบูรณ์เสมอไป นอกจากเงื่อนไขทั้งสองประการนี้แล้ว ก็ยังจะต้องพิจารณาถึงกลุ่มผู้รับสารซึ่งมีลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกันในระบบสังคม บางกลุ่มอาจเป็นฝ่ายได้เปรียบ ในขณะที่บางกลุ่มอาจเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แต่ผู้รับสารเหล่านี้ก็จะพึ่งพาสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นแหล่งสารสนเทศและเป็นผู้ชี้แนะในระดับต่าง ๆ กันไป โดยทั่วไปแล้วชนชั้นนำในสังคมจะมีอำนาจควบคุมเหนือมวลชน มีโอกาสเข้าถึงสื่อมวลชนได้มากกว่าและจำเป็นจะต้องพึ่งพาสื่อมวลชนน้อยกว่าผู้ที่มีชนชั้นนำในสังคม ในขณะที่เดียวกันชนชั้นนำก็จะมีโอกาสเข้าถึงแหล่งสารสนเทศจากผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ ที่มีความรู้มากกว่า ดังนั้นถ้าหากไม่มีการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ สื่อมวลชน และผู้รับสารไว้อย่างเหมาะสมแล้ว ผู้ที่มีชนชั้นนำ ก็จำเป็นจะต้องฝากความเชื่อไว้กับสื่อมวลชน หรือมีฉันทน์ก็ฝากไว้กับแหล่งข่าวสารส่วนบุคคลที่อาจจะไม่รู้ความจริงที่ถูกต้องและเพียงพอ แบบจำลองของบอลล์-โรคิช และ เดอเฟลอร์แสดงได้ด้วยแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๘

แบบจำลองเชิงฟังกาของบอลล์-โรคิช และ เคอเฟลอร์

แม้ว่า แบบจำลองนี้จะแสดงถึงความเป็นอิสระจนเกินจริงของระบบสื่อสาร แต่ก็ เป็นแนวทฤษฎีที่สำคัญในการที่จะศึกษาผลของสื่อสารที่มีต่อบุคคล กลุ่ม และสังคม อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาตามความเป็นจริงนั้น เราคงมีอาจที่จะปฏิเสธได้ว่า ระบบสื่อสารนั้นแท้ที่จริงแล้ว เป็นแหล่งกำเนิดสารที่มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับสถาบันทางการเมืองอันทรงอำนาจของสังคม หรือ อาจจะรวมกันเป็นสถาบันเดียวกันด้วยซ้ำ (ในความเป็นจริง) โดยเฉพาะในสังคมกำลังพัฒนาที่ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้การดำเนินการของสื่อสารนั้นอาจจะมีได้ เป็นกลางหรือ เป็นของสาธารณชนอย่างแท้จริง หากแต่เป็นไปเพื่อกลไกแห่งอำนาจทางการเมืองมากกว่า